

Fecr Yayınları: 805

BİR SÖZCÜK ULAMI OLARAK
KUR'ÂN'DA EYLEMLER

MORFOLOJİK BİR TAKSONOMİ DERLEMİ

Dr. Soner AKDAĞ

© FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
(Sertifika no: 13178)

Editör
Dr. M. Faruk ÇAKIR

Mizanpaj ve Kapak
FCR

Baskı ve Cilt
NY MATBAACILIK YAYINCILIK
KAĞITÇILIK TİC. VE SAN. LTD. ŞTİ.
Ostim OSB Mh. 1250 Cd. No: 24 Yenimahalle/ANKARA
Tel: (0533) 591 86 17 (Sertifika no: 50732)

1. Baskı: Şubat 2024

ISBN: 978-625-6602-58-8

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SANAYİ ve TİC. LTD. ŞTİ.
Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1
Ulus-Altındağ/ANKARA • Tel: (0312) 310 08 60
Web: www.fcr.com.tr • e-mail: fcr@fcr.com.tr

**BİR SÖZCÜK ULAMI OLARAK
KUR'ÂN'DA EYLEMLER
MORFOLOJİK BİR TAKSONOMİ DERLEMİ**

Dr. Soner AKDAĞ

Ankara 2024

Dr. Soner AKDAĞ

1984 Erzurum doğumlu olan yazar, Atatürk Üniversitesi Türkoloji okuduktan sonra bir süre Amerika'da yaşadı ve "Northern Virginia Community College"de İngilizce eğitimi aldı. Yüksek lisansını tefsir alanında hazırlayan yazar, ilk kitap çalışması olan "Asım Kıraati'nin Ebu Bekir Şu'be Rivayeti" adlı araştırmasını 21 yaşındayken tamamladı. Bu arada medrese usulüyle Arapça ve İslami İlimler okudu ve neticesinde icazetini aldı. Uluslararası hakemli dergilerde yayımlanan çeşitli ilmî makalelerine ek olarak Fecr tarafından neşredilen üç kitabı daha bulunan ve Arapça ile İngilizcenin yanında Farsça ve Korece de öğrenmekte olan Akdağ, ilk doktora çalışmasını Arap Dili Tipolojisi üzerine yapmış, ikinci doktora çalışmasına ise Eski Türk Edebiyatı alanında devam etmektedir. Dilbilimci olan yazarın ilgi alanları arasında edebiyat, çeviribilim, sentaks, morfoloji, fonetik, fonoloji, etnomüzikoloji, müzikoloji, kıraat, tecvîd ve tefsîr de bulunmaktadır.

إلى محبّي القرآن...

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	9
KISALTMALAR	13
TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ	15
GİRİŞ	17
1. Biçimbilim / Morphology (علم الصرف) Nedir?	19
2. Taksonomi / Taxonomy (علم التصنيف) Nedir?	21
3. Kelime / Word (كلمة) Nedir?	22
4. Fiil / Verb (فعل) Nedir?	23
4.1. Zaman / Tense (زمن) ve Görünüş / Aspect (هيئة)	24
4.2. Kip / Mood (جهة)	36
4.3. Cinsiyet / Gender (جنس)	38
4.4. Kişi / Person (شخص)	39
4.5. Sayı / Number (عدد)	40
4.6. Çatı / Voice (صيغة البناء)	41
I. BÖLÜM: MUCERRED FİLLER (الأفعال المجردة)	45
1. Şulāṣī Mucered Fiiller (الأفعال الثلاثية المجردة)	47
1.1. Sālim (السالم) Fiiller	52
1.2. Mehmūz (المهموز) Fiiller	56
1.3. Muḏā'af (المضاعف) Fiiller	59
1.4. Miṣāl (المثال) Fiiller	61
1.5. Ecvef (الأجوف) Fiiller	64
1.6. Nākıṣ (الناقص) Fiiller	65
1.7. Lefif (اللفيف) Fiiller	68
1.8. Aḳsām-ı Seb'a'nın (الأقسام السبعة) Mürekkebâtı	70
2. Rubā'ī Mucered Fiiller (الأفعال الرباعية المجردة)	77
2.1. Fa'leleh (فَعَلَّلَه) Bābı	78

II. BÖLÜM: MEZİD FİİLLER (الأفعال المزيدة) -----	81
1. Şulāşī Mezīd Fiiller (الأفعال الثلاثية المزيدة)	81
1.1. İf'āl (إفْعَال) Bābı	85
1.2. Tef'īl (تَفْعِيل) Bābı	89
1.3. Mufā'ale (مُفَاعَلَة) Bābı	92
1.4. İnfi'āl (انْفِعَال) Bābı	94
1.5. İfti'āl (اِفْتِعَال) Bābı	96
1.6. İf'ilāl (إِفْعِلَال) Bābı	99
1.7. Tefa'ul (تَفْعُل) Bābı	100
1.8. Tefā'ul (تَفَاعُل) Bābı	102
1.9. İstif'āl (اسْتِفْعَال) Bābı	104
2. Rubā'ī Mezīd Fiiller (الأفعال الرباعية المزيدة)	107
2.1. İf'illāl (إِفْعِلَال) Bābı	108
III. BÖLÜM: CĀMİD FİİLLER (الأفعال الجامدة) -----	111
1. Kāne ve Benzerlerinden (كان وأخواتها) Olanlar	113
2. Racā' ve Şurū' (الرجاء والشروع) Bildirenler	113
3. Medḥ ve Zemm (المدح والذم) Bildirenler	114
4. Diğerleri	115
IV. BÖLÜM: İSM-İ FİİLLER (أسماء الأفعال) -----	117
1. Māḍī (الماضي) Olarak Gelenler	118
2. Muḍāri' (المضارع) Olarak Gelenler	119
3. Emir (الأمر) Olarak Gelenler	119
V. BÖLÜM: TE'ACCUB FİİLLERİ (أفعال التعجب) -----	121
VI. BÖLÜM: FİİL, İSİM VE HARF OLARAK GELEBİLEN KELİMELER (الكلمات التي تأتي فعلاً واسماً وحرفاً)	123
SONUÇ -----	125
EK: KUR'ÂN FİİLLERİ -----	129
KAYNAKLAR -----	147

ÖN SÖZ

الحمدُ لله ربِّ العالمين، والصَّلَاةُ والسلام على رسولنا محمدٍ
وعلى آله وصحبه أجمعين؛ أما بعد:

Allah'ın kelâm sıfatının bir tecellisi olarak indirilmeye başlayan Kur'ân, 15 asır önce, beşerî bir dil olan Arapçanın ses düzleminde vücut bulmuş ve eşzamanlı olarak da bir kitap şeklinde tecessüm etmiştir. Bu kitap/hitap, bir yandan içinde doğduğu dilin zengin ve engin atmosferinde şekillenirken; diğer yandan da kendisine mahsus üslup özellikleri, retorîği ve semantik derinliğiyle o atmosferi yeniden şekillendiren en temel kaynak hâline gelmiştir.

Denebilir ki Kur'ân, indirildiği muhitin insanına yeni bir hayat nizamı önermesinin yanında, kullanmakta olduğu dil konusunda da yepyeni bir farkındalık ve ufuk kazandırmış; dilinin zenginliklerini koruma ve çağlar ötesine taşıma ayrıcalığı lütfetmiş; ümmîlik ve bir tek coğrafyaya sıkışmışlık girdabından çekip çıkararak tarihin en müstesna sayfalarında yer almasına ve çok farklı coğrafyalarda at koşturmasına zemin hazırlamış; ilim, kültür, sanat, tarih ve medeniyetin en mühim şahit ve aktarıcılarında biri olan yazıyı ciddi manada öğrenme ve geliştirmesine vesile olmuş; bilim ve sanat gibi vazgeçilemez değerlere sahip olabilmesinin de önünü açmıştır.

Kanaatimizce “*Yüzyıllar boyunca dağınık ‘kabileler’ hâlinde varlık gösteren Arapları, çölün dar ve verimsiz hudutlarından çıkararak evrensel boyutta etki oluşturacak bir ‘millet’e dönüştüren yegâne sebep Kur’ân’dır.*” desek, tarihî vakaya ters düşecek bir tespitte bulunmuş olmayız. Bu gerçek de bize, bu eşsiz kitabı her yönüyle yeniden keşfetmemiz gerektiğini gösteren çok önemli bir noktadır.

Sözünü ettiğimiz noktadan hareket ederek biz de yazmaya çalıştığımız bu hacimce küçük eserde; keşif ve dikkatimizi, Kur’ân’ın her biri ayrı birer umman olan veçhelerinden sadece birine, yani diline yoğunlaştırdık. Kendi başına söz varlığıyla da koskoca bir okyanus görünümü sergileyen Kur’ân’ın yalnızca fiillerini konu edinebildiğimiz bu kitap, onda geçen tüm fiilleri morfolojik özelliklerine göre sınıflandırarak derlemeyi gaye edinmektedir. Hemen belirtelim ki bu derleme, asla bir sözlük çalışması değildir. Bu yüzden bir araya getirilen fiillerin anlamlarına –çok azı hâriç– çalışmamızda yer verilmemiştir.

Kitap oluşturulurken takip edilen metot, klasik *şarf* eserlerinden itibaren modern teliflerde de kendisini gösteren tasnifler ve fiil formları üzerinden belirlenmiştir. Buna göre fiiller en temelde *mucerred* ve *mezîd* kavramları etrafında ele alınmış ve bu kavramlar altında verilen başlıklar da yine bilinen tasnifler çerçevesinde tanzim edilmiştir.

Kitapta ayrıca *esmâ’u’l-ef’âl* ve *el-ef’âlul-câmide* gibi konulara da ayrı birer bölüm düşünülmüş; son bölümde de

hem *fi'l*, hem *ism*, hem de *harf* olarak kullanılabilen bazı kelimeler üzerinde durulmuştur. Çalışmanın sadece *içindekiler* kısmına göz atmak bile, kullanılan sistemin bariz bir şekilde görülmesine olanak tanıyacaktı.

Bu mütevazı çalışmanın arkasında, onun şekillenmesine çeşitli kaynak, fikir ve değerlendirmeleriyle katkının ötesinde bir himmette bulunan saygıdeğer bir ilim insanı bulunmaktadır ki o da muhterem hocamız *Prof. Dr. M. Sadi Çögenli*'dir. Kendilerinin şahsında, eserlerinden istifade ettiğimiz mütekaddimûn veya müteahhirûndan bütün ilim hâdimlerine minnettâr olduğumuzu da bu vesileyle belirtmekten şeref duyarız. Ayrıca aziz dostumuz *Adem Kaya*'ya da destekleriyle her zaman yanımızda olduğu için teşekkür ederiz. Son olarak yâranımızdan kıymetli bilim insanı *Dr. M. Faruk Çakır*'a da eserimizin editörlüğünü üstelenerek ortaya koyduğu ceht ve vefa için en kalbî şükranlarımızı sunuyoruz.

Gayret ve hatalar bizden; muvaffakiyet ve mağfired ise, merhameti ile ihsânı bol, *Yüceler Yücesi Yaradan* (c.c.)'dandır.

Dr. Soner AKDAĞ

Erzurum, 2024

KISALTMALAR

a.e.	:	Aynı Eser
a.g.e.	:	Adı Geçen Eser
Ar.	:	Arapça(da)
a.s.	:	'Aleyhi's-selām
a.y.	:	Aynı yer
b.	:	bin / ibnu (oğlu)
bk.	:	Bakınız
c.	:	Cilt / Cüz
c.c.	:	Celle celāluh
ç.	:	Çoğul(u)
çev.	:	Çeviren(ler)
dğr.	:	Diğer(ler)i
h.	:	Hicrî
Hz.	:	Hazret-i
İng.	:	İngilizce(de)
m.	:	Miladî
md.	:	Madde(si)
no.	:	Numara(sı)
nşr.	:	Neşr(eden)i
öl.	:	Ölümü
s.	:	Sayfa
s.a.v.	:	Şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem
sy.	:	Sayı(sı)
trc.	:	Tercüme(si / eden)
tsz.	:	Tarihsiz
vb.	:	Ve benzeri
vd.	:	Ve devamı
v.dğr.	:	Ve diğerleri
ysz.	:	Yersiz

TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ

Harfin Sembolü	Harfin Adı	Türkçe Karşılığı	Çeviri yazı Karşılığı
ء	hemze	-	'
ا	elif	-	Āā
ب	bā'	Bb	Bb
ت	tā'	Tt	Tt
ث	sā'	-	Şş
ج	cīm	Cc	Cc
ح	hā'	-	Hh
خ	hā'	-	Hh
د	dāl	Dd	Dd
ذ	zāl	-	Zz
ر	rā'	Rr	Rr
ز	zāy	Zz	Zz
س	sīn	Ss	Ss
ش	şīn	Şş	Şş
ص	şād	Ss	Şş
ض	dād	-	Ḍḍ
ط	ṭā'	Tt	Ṭṭ
ظ	zā'	-	Zz
ع	'ayn	-	'
غ	gayn	-	Ġġ
ف	fā'	Ff	Ff
ق	qāf	-	Qq
ك	kāf	Kk	Kk
ل	lām	Ll	Ll
م	mīm	Mm	Mm
ن	nūn	Nn	Nn
و	vāv	Vv	Vv / Ūū
ه	hā'	Hh	Hh
ي	yā'	Yy	Yy / Īī